

Література:

1. Батясов В.Ю. Комплексное социально-гигиеническое исследование состояния здоровья студентов технического вуза: Автореф. дис. канд. мед. наук.14.02.01 – Казань, 2002. – 22с.
2. Грошева Т.Н., Веселова В.Е., Боровкова Л.А. Социально-гигиенические исследования образа жизни и состояние здоровья студентов-медиков // Гигиена и санитария. – 1990 – №6. – С. 47-49.
3. Ляхович А.В., Медведь Л.М., Егозина В.И. Изучение уровня санитарной культуры студенческой молодежи // Сов. здравоохран. – 1990.- №12. – С. 32-36.
4. Орлов Е.В. О влиянии образа жизни курсантов воинских частей на их самочувствие // Военная профилактическая медицина. Проблемы и перспективы. 1-й съезд военных врачей медико-профилактического профиля Вооруженных Сил Российской Федерации. Труды съезда. СПб., 2000.- С. 338-339.
5. Розенфельд Л.Г., Харисова И.М.. Комплексный анализ социологического исследования вредных привычек студентов вузов // Гигиена и санитария. – 1998 – №4. – С. 31-35.

УДК 37(09)

Шуляк С.А.

ФЛОРОЛЕКСЕМИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОБРАЗІВ ДУХОВНОГО СВІТУ ЛЮДИНИ У ПОЕТИЧНІЙ МОВІ ЄВГЕНА ГУЦАЛА

***Анотація.** У статті визначено флоролексеми на позначення образів духовного світу людини. Досліджено специфіку їх образно-визначальних конотацій та особливості функціонування у мовностилістичній системі Євгена Гуцала.*

***Аннотация.** В статье определены флоролексеммы для обозначения образов духовного мира человека. Исследована специфика их образно-определяющих коннотаций и особенности функционирования в стилистической системе Евгения Гуцала.*

***Annotation.** In the article the florolexemes on the denotation of the human-being spiritual world images are grounded. The specific features of their image connotations and peculiarities of functioning in the language and stylistic system of Evgen Gutsal are investigated.*

Питання функціонування системи флоролексем у поетичних текстах стало об'єктом зацікавлення багатьох лінгвістів. Семантико-словотвірному вивченню назв рослин приділяють увагу С.Л. Адаменко, А.І. Капська, Л.О. Симоненко. Флоризми розглядалися як компоненти порівнянь, метафор, фразеологізмів дослідниками Н.І. Варич, Л.В. Голоюх, В.С. Калашником.

Об'єкти рослинного світу опоетизовувалися ще з того часу, як людина почала усвідомлювати прекрасне в навколишньому середовищі. На функцію флоролексем відбивати красу в культурно-національній традиції звернули увагу В.І. Кононенко, Є.Г. Ковалевська, І.В. Качуровський та інші автори. Я.В. Закревська, Л.О. Симоненко, І.В. Сабадош простежують формування системи ботанічних номенів в українській мові.

У лінгвістичній науці досі немає одностайної думки щодо класифікації найменувань на позначення рослинних реалій. Тому існують такі терміни на

позначення назв рослин: фітоніми, флоризми, флоролексеми, ботанізми, ботаноніми тощо. У нашому дослідженні вживатимемо термін флоролексема, який базується на семантиці слова флора, що позначає рослинний світ узагалі.

Мовні одиниці, які входять до складу лексико-тематичної парадигми флоролексем, характеризуються різноманітністю джерел свого походження, специфікою функціонування, широкою сферою вживання, своєрідними ознаками і властивостями, семантичним багатством.

У цій статті розглянемо флоролексеми на позначення понять, образів духовного світу людини, почуттів радості, щастя, смутку, горя, туги, тривоги, печалі (на матеріалі поезій Євгена Гуцала).

Лексико-тематична парадигма флоролексем у поезії Євгена Гуцала представлена підпарадигмами дендролексем (дуб, яблуня, груша, клен, береза, тополя, горобина, верба, сосна, ялина, явір, липа, бук, слива, осика, акація, вільха тощо), квітів і трав (звіробій, барвінок, канупер, любисток, м'ята тощо), куців та чагарників (калина, шипшина, глід тощо).

Метафорична конструкція „горобина прощається зі мною” відтворює стан замирання природи, передає вплив природи на внутрішній стан людини, як-от: Пора прощання – осінь на дворі... / Горобина прощається зі мною!.. / Таємним листолетом на зорі / почався день в діброві за горою[1,81].

Ідею психологічної єдності людини і природи в поезії Євгена Гуцала вдало ілюструють поетичні тексти з образами-флоризмами, які мовби відбивають внутрішні почуття ліричного героя: І, співчуваючи в чужому горі, / верба заплаче листям золотим [1, 110]; Нап'ємося із берези березового соку – / березову свічку поставим у душу свою! – / щоб завше чути в собі берези вогонь високий, / чутись березовими свічками в ріднім краю [1, 203].

Образи груші, сливи, яблуні, акації, вишні, поєднуючись із поняттями на означення цвітіння, відтворюють семи „радості”, „натхнення”, напр.: Мене п'янить солодкий дух акацій. / Я сам, немов акація, розцвів [1, 61]; Груша цвіте, наче скупана у молоці [1, 155]. Образ відквітлого дерева символізує занепад, старість, відповідно текстова структура позначається семантикою смутку, пригнічення, пор.: Бубоніли бубонці з снарядів, / брязкали з патронів бубонці / в бомбами розбомбленому саді, / де чорніли груші, як старці [1, 161]. Слід зазначити, що лише контекст визначає розвиток негативно- чи позитивно-оцінної характеристики рослинних найменувань.

Лексема вишня зазвичай асоціюється з життям, рідною домівкою, весняним сонцем у зеніті [3, 23–24], однак у Гуцаловій поезії слово вишня конотує і протилежні за змістом семи – „страждання, біль”, пор.: Вишня в музиці цвіту – учімося в вишні страждати й любити. / Ми цвітемо, як вишні, й одквітнемо тільки колись! [1, 196].

Мотив плину людського життя майстерно передано за допомогою поетизму яблуня, де семантика образу-символу „супроводжується” темпоральним компонентом „перехід з юності в зрілість”: З села до міста яблуня прийшла / і під вікном у мене зупинилась... / Як довго йшла із юності – й дійшла, / Як добивалась в зрілість – і добилась [1, 206].

Результати мовностилістичного аналізу поезій Євгена Гуцала засвідчують активізацію анімізованих контекстів, де образи-флоризми є важливими емоційно-експресивними характеристиками навколишнього світу. Через відчуття радості, смутку, тривоги ці характеристики співзвучні зі станом людини, створюють

конкретні метафоричні образи, напр.: Їде куниця на возі, берези всміхаються білі, / і наче весільні музики, ключ журавлиний тече [1, 279]; Берези мовчки слухають – і плачуть / у присмерках вечірньої зорі... [1, 78]; На Марфу жде канупер і любисток. / Крушина й глід. Горобина чека. / Верба чека в леваді сиволиста. / Чекає ліс. І поле. І ріка [1, 24].

Пор. також нагромадження флористичних образів з яскраво вираженими персоніфікаційними рисами, де зовнішні ознаки людини переносяться на рослини за допомогою портретної характеристики, опису одягу, частин тіла тощо: Ялини – у старечих кожухах [1, 239]; Білі берези край шляху в весільних стоять рушниках [1, 239]; Задумавсь дуб, як древньоруський витязь, / зеленим листям хлюпають думки... [1, 255].

Флороназви зближуються з елементами різних тематичних груп лексики. Заслужують на увагу поєднання флоролексем із релігійно-церковними назвами, внаслідок чого виникають метафоричні утворення, які конотують значення „святості, урочистості”, як-от: Клен гостролистий – наче храм, / в якому все урочистим золотом горить. / Ще й правиться у храмі золотому: / синиця править в цю святкову мить [1, 306]; Світильники беріз у лісі загорілись. / Освітлений, як храм, стоїть осінній ліс. / І ризи золоті на липах задзвеніли, / і сяйво золоте проллялось по землі [1, 316].

Пор.: Каштан – неначе церква великодня / у сяйві грон, що схожі на свічки [1, 125]; Зламаю цю гарячу квітку (каштан – С. Ш.), / її гарячі промінці, / й нестиму великоднє світло / в тремтячій, радісній руці... [1, 126], де на основі ознаки світла компонент „свічка” вживається зі значенням „життєва сила” і разом з флористичним образом каштан активізує семи „радість, надія, заступництво”.

Потрапляючи в іншу тематичну парадигму, образ берези здатен конотувати абсолютно відмінну семантику – „страху, жаху”: ...берези світяться, як ікла вовчі / з ощиреної пащі в темну ніч [1, 239]. Пор. також несподіване семантичне поєднання слів різних стилістичних шарів, різних терміносистем, напр.: Температурять явори, дуби й берези білокорі [1, 321]; Над річкою – вулкани верб зелених [1, 208].

Підпарадигма найменувань злаків, квітів і трав посідає значне місце в мовній картині світу поетичного ідіолекту Євгена Гуцала. Ці назви виконують різні стилістичні функції, акцентують увагу читача на морально-етичних проблемах, „спонукають до прояснення почуттів, до отверезіння навчальних планів – задумів перетворення, підкорення природи” [2, 26]: Рятуємо злаки. А потім рятуємо квіти. / Рятуєм світанки – від кіптяви, гару й димів. / Рятуємо тишу, щоб в тиші мовчати й радіти. / Рятуємо вулицю від голосних двигунів [1, 47].

Уособленням добра, щастя людського виступають флоризми картопля, золота пшениця: Княгине картопле, як народ тебе благословляє! / Кожна хата – це храм, що твоїх прихожанів збира. / Скільки храмів таких у безмежному рідному краї! / Ми живемо під сонцем картоплі, під сонцем добра [1, 49]; Прилетіли зі світу – світлиці, / що простора, як радісний сміх, / щоб зірки золотої пшениці / на бровах позбирати моїх [1, 42].

Флористичний компонент квітка підтримує образно-асоціативний ореол значеннєвості „розквіт, зростання”, сполучаючись у порівняльних комплексах з лексемою слово: Де слова, що зростали із губ, наче квіти? / Ми зривали ті квіти, неначе слова, / і бджолою гуло на губах наших літо, / і бриніла мелодія в квітах жива [1, 275].

Значно розширює свою семантику номінація квітка в порівняльних контекстах з лексемою пташка, формуючи поцінвальні компоненти-позитиви „життєствердження”, „невмируща сила природи”: В смарагдовій повені, що розтеклась у полях і на луках, / квіти – наче птахи, які повернулися із-за морів, / і птахи – мов квіти барвисті, що квітнуть пелюстками звуків... / О, скільки крилатих квіток – і не менше розквітлих птахів [1, 236].

Образ зів'ялої квітки сповнений виразного пейоративно-оціннісного відтінку з символічно значущим компонентом „прожитих років”. З аналогічним виявом конотативної семантики флоролексема квітка функціонує як засіб передачі національно-культурної інформації, наприклад: Хори летять журавлині, / як споконвіку літали, / а за лозиним тиним / скільки вже квітів зів'ялих!.. [1, 12].

Контекстуальне уподібнення діти-квіти базується на фольклорній основі й у символічній системі українського народу пов'язується з „красою”, „молодістю”, „здоров'ям”. Натомість у поезії Євгена Гуцала нерідко порівняння з лексемами квіти і діти активізують мотив трагічності, вразливості, з домінуючим мотивом приреченості: Троє дітей нас на возі – три зірвані квітки в соломі, / горнеться між біженецьких клунків до голови голова, / по рушнику дороги – з невідомого у невідоме, / у німбі з порошу мати за возом ступає жива... [1, 225]. У подібних поетичних рядках образно-символічний комплекс діти-квіти осмислюється в масштабі всенациональної трагедії.

Особливою семантикою вирізняється асоціативно-образна паралель квітка – сльоза, що усимволічноє спогади про минувшину, передаючи почуття ностальгійно-патріотичної тональності з провідними семами „незабутнє”, „дороге”: Мене п'янить природа, як вино, / пробуджує в свідомості прадавнє. / ...бо квітка ця – сльоза, яку давно / зронила на валу княгиня Ярославна [1, 15].

У слові звіробій поет мовби виокремлює сему „світ батька-матері”, надаючи йому символічного значення оберегу: Нехай собі живуть – вони одна сім'я, / одна сім'я у батька-звіробоя [1, 57].

У природі налічується три види тирлича: жовтий, крапчастий, хрещатий (тирлич лихоманник). Крім цих означень, Є.Гуцало вживає такі епітети: язичковий, крапчастий, весняний, вирізаний, напр.: ген обізвався тирлич язичковий, у тирлича весняного – бельканто; І тирлич озивається крапчастий, / і вирізаний тирлич не мовчить, / щоб берегли, щоб не дали пропасти, / самі себе не сміли сиротити [1, 30].

Дієслова співа, обізвався, озивається, не мовчить, грають, промовля творять одухотворений світ цієї рослини, таємничий у своїй сутності, але тим не менше – живий у кожній пелюстці: Мов промовля на мові есперанто / Пелюстка кожна в тирлича жива [1, 30].

Пейзажні картини з флористичним компонентом несуть психологічне навантаження і досить тонко передають стан ліричного героя: Захмелений ущерть – по вінця темних брів! – / потягнуся, неначе хміль, до тебе... / Горітимуть свічки весняних журавлів, / перетинаючи наскісно небо [1, 238]; Поезія – експромт грози улітку, / коли, здолавши больовий поріг, / мелодія калинової вітки / тремтить і пахне на устах моїх [1,34].

Традиційно у словесно-символічному світі, зокрема в поезії Є.Гуцала, флоризм калина виступає на позначення дівочої краси, жіночої долі. Асоціативний комплекс калина – врода – доля є своєрідним композиційним стрижнем таких поетичних рядків: Я слухати, мабуть, не перехочу / твоїх пісень мелодію просту, / бо ти – калина, врода ти дівоча, / бо ти – жіноча доля у цвіту [1, 95].

На основі загальнопоетичної традиції флоролексема калина усимволізовує сердечні почуття. У поетичному ідіостилі Є. Гуцала цей образ не тільки несе загальноінтимізуючу семантику (пристрасть почуттів), а й асоціюється з вірністю кохання: Слався, вірність любові, її чистота, / Слався, ніжності повинь, що все прибуває. / По калиновім мості життя проліта, / А любов не минає, / Любов не минає! [1, 74].

Флоролексема калина як складник асоціативного комплексу „любов” відзначається конотаціями світлої, непотьмареної радості спогадань: А в згадці, радістю повитій, / ота любов чомусь свята, / й горять під попелом щомиті / твої калинові уста [1, 53]. А ось поетичні сполуки лексеми калина з елементами колористичної парадигми, зокрема червоним кольором, частіше характеризуються пейоративним відтінком, як-от: Страдницькі в кущів калини лики, / смертний усміх красить кожен лик: / зболеним кричать червоним криком, / гронами висить червоний крик [1, 175].

Калина неодноразово виступає елементом емотивно-оцінного комплексу „калина – жар – любов – біль”, де образно-визначальними постають конотації, провоковані компонентом „біль”: Ти мені обіцяла писати... На аркушах листя, / від морозу схмелілі, самі обернувшись на хміль, / чи то грона калини горіли сузір'ям жаристим, / чи твоєї любові світився калиновий біль [1, 204].

Багатство семантики слова шипшина простежується в контекстах, де вона слугує емоційним тлом для вираження конотативного наповнення різко негативного плану „нещастя”, „страх”, як-от: Нависла хмара, мов холодний дим. / Горить шипшина. Тоскно пахне лохом... / Гончак зненацька зайця наполохав / і голосом повів його дзвінким. / Мов привид, пролітає чорний грак... / Горить шипшина. Тоскно пахне лохом... / Він упаде в кущах чортополоху, / і тут його знайде прудкий гончак [1, 70].

Флоризм терен у мовностилістичній системі Є. Гуцала виступає репрезентантом мотиву подолання життєвих труднощів, при цьому опоетизовуються такі риси характеру людини, як „цілеспрямованість”, „непокірливість”: Вділи мені, доле, за обрій тернову дорогу / і зорі тернові вділити також не забудь, / щоб терном із неба вони опадали під ноги, / щоб в зоряних тернах терновий верстався мій путь [1, 88].

Власне авторське переосмислення духовних цінностей, творчого кредо митця набуває ідеї взаємозв'язку власної долі з батьківщиною, рідною мовою. У культурно-поетичній системі Є. Гуцала флоролексема терен актуалізує семантичну ознаку „чесність”, що є виразником громадської позиції, індивідуально-творчої манери автора: Вділи мені, доле, тернового чесного слова, / тернової муки на роки тернові мої, / вділи мені, доле, тернової рідної мови, / а в ній хай співають тернові мої солов'ї! [1, 88]. Тернове слово митця стає сутністю самої природи, зрештою, сутністю, що утверджує саме життя: Як добре жити – світить цвіт шовковиць, / і конич дикий полум'ям горить / і тернослив терновим каже словом / про те, як добре в цьому світі жить! [1, 23].

Образна паралель терен – душа і терен – дума з домінантним компонентом терен у конкретному контексті значно поглиблює семантичне навантаження флоролексеми, утверджуючи ідею національної неперервності, незнищенності, напр.: Терни з думи тернової в поле тернове прийшли / а чи в душу тернову із поля тернового рушать?.. / Мажі в хмарах-степях?.. Ремигали чумацькі воли?.. / Вились чайками душі чумацькі чи чайки – як душі?.. [1, 247].

Поетичний символ терен включається в текстову взаємодію з іншими лексемами, розширюючи конотативне забарвлення, позначаючи символіку „відцвітання”, „відгоряння”, як-от: Коли ж відцвіту я у цьому терновому світі, / коли ж відгорю у колючих тернових словах – / із луку хай прийде калина з похиленим віттям, / хай прийде калина і стане мені в головах. [1,88].

Відзначимо, що в індивідуально-авторській інтерпретації, у контекстах, що торкаються почуттєвої сфери, флоролексема терен отримує стилістично-сміслову навантаженість, що досягається поєднанням діаметрально протилежних сем „щастя” і „радість”, „жаль” і „горе”, порівн.: В терновому світі, де в терну і щастя тернове, / де в терну і радість тернова, й тернові жалі, / вділи мені, доле, страждання тернове любові / і горе тернове вділити мені не жалій [1, 87].

У мові поезій Євгена Гуцала синонім флоризму терен (терновий кущ) – неопалима купина, виступаючи елементом асоціативної структури серця неопалима купина, актуалізує семи „істина”, „пам’ять”, „вічність”: Серця купину неопалиму, / що горіла з кожним днем щедріш, / заримують у погаслі рими, / захоронять у підземний вірш [1, 323].

Отже, потрапляючи в різне контекстуальне оточення, та чи та флоролексема здатна нести відповідне смислове навантаження, власне характеристичне, наприклад щодо тієї чи тієї пори року, різноманітних почуттів людини: щастя, радості, смутку, тривоги тощо. Зближуючись з елементами інших тематичних груп лексики, флороназви здатні репрезентувати найрізноманітніші образно-сміслові, емоційні контексти. Заслужують на увагу поєднання флоролексем із релігійно-церковними назвами, внаслідок чого виникають метафоричні утворення, які конотують значення врочистості, радості; з найменуваннями, які стосуються мистецької сфери, що дозволяє передати красу духовного життя тощо.

Література:

1. Гуцало Є.П. Твори: В 5 т. – Т. 5: Поезії, статті. – К.: Дніпро, 1997. – 576 с.
2. Гуцало Євген. Вибрані твори. Передм. М.Жулинського. Т. 1. – К.: Рад. письменник, 1987. – 134 с.
3. Словник символів. – К.: Народознавство, 1997. – 156 с.

УДК 371.132

Шумаєва С.П.

ДО ПИТАННЯ ШЛЯХІВ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВНЗ

Анотація. У статті окреслюються шляхи та методи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів під час вивчення іноземних мов у ВНЗ. Як такі розглядаються : метод ділової гри, використання краєзнавчого матеріалу, впровадження нових педагогічних технологій, мультимедійних тестуючих програм, використання міжнародних навчальних проектів тощо.

Аннотация. В статье рассматриваются пути и методы активизации учебно-познавательной деятельности студентов в процессе изучения иностранных языков в ВУЗ. К ним относятся метод деловой игры, использование страноведческого материала, введение новых педагогических технологий, мультимедийных тестирующих программ, использование международных учебных проектов и проч.